

forms and technologies of the educational process. Traditional teacher training activities in the context of European integration studies supplemented profile management functions with the formation of professional competence of the specialists. The requirements for professional competence of teachers in the new environment training have increased. As demonstrated by international practice, the quality of education is closely linked with the quality indicators of a teacher. Together with the changes in the society the demands towards the teacher's personality, his or her activity have also increased. Today the effectiveness of pedagogical work depends not only on basic training, but also on other components of modern professionalism. That is why the current stage of modernization of education and training in Ukraine presupposes special urgency and relevance to the issues of improvement of the professional competence of teachers. Educators have to decide such tasks that previously were not part of their jurisdiction - diagnosis, prognosis, design, development of programs, optimizing all aspects of the educational process and so on.

Key words: professional competence, future teacher of computer science, modernization, teacher education.

УДК 378:371.13:78

Качур Мирослава Михайлівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ ПЕДАГОГІКИ ЖИТТЄТВОРЧОСТІ У КОНТЕКСТІ ГУМАНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті на основі аналізу філософської та психолого-педагогічної літератури розкриваються особливості реалізації ідей педагогіки життєтворчості у контексті гуманізації змісту професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Автором актуалізовано значимість гуманістичної парадигми, мета якої полягає у формуванні педагога-музиканта, рівень підготовки якого гармонійно поєднує освіченість, професіоналізм, духовність, моральну вихованість, здатність до творчої самореалізації, розвиток особистості у відповідності з духовними цінностями національної і загальнолюдської культури.

Ключові слова: гуманізація, гуманістична парадигма, життєтворчість, життєва самореалізація, духовність, особистісно-професійне становлення вчителя музичного мистецтва.

Постановка проблеми. Сучасний універсум світової культури має величезний духовний еверстичний потенціал. Сферою народження цілком нових способів буття, новаторських досліджень, прогресивних стратегій існування в світі, духовних орієнтацій в суспільстві і власному житті завжди була освіта. Тому сьогодні ведеться інтенсивний пошук нової моделі освіти третього тисячоліття, яка була б здатна задовольнити потреби теперішніх та майбутніх поколінь людства, що поставило за мету своє виживання, збереження духовності. Цілком закономірно, що дедалі частіше замислюємося над застереженням французького філософа К. Леві-Строса про те, що ХХІ століття буде «століттям гуманітарних наук або його не буде» [3, с. 121].

Дискусії щодо напрямків реформування системи вищої освіти точаться і в Україні, яка в останнє десятиліття намагається привести систему національної освіти у відповідність до світових тенденцій та стати повноправним і конкурентоспроможним учасником міжнародного освітнього простору.

Динамізм сучасного життя, «криза духовності» (В. Андрущенко) ставить високі вимоги до професійних і особистісних якостей майбутнього учителя музичного мистецтва. У сучасних культурно-освітніх реаліях особливо актуальним є твердження академіка С. Гончаренка про те, що реально захищеною в соціальному відношенні може бути лише

широко, фундаментально освічена людина, здатна гнучко перебудувати напрям і зміст своєї професійної діяльності у зв'язку зі змінами виробничих технологій або вимог ринку праці [2]. Однак, не слід абсолютувати прагматичні підходи до розуміння життєвої і професійної стратегії особистості ХХІ століття, «потрібно розширити розуміння пізнання як реалізації не тільки прагматичних завдань, але й руху до подолання кінцевості людського існування, намагнучою його вічності» [5, с. 5]. Велич Духа втілюється в модусах людської присутності у Світі – Істині, Добрі та Красі. «Оскільки мистецький твір за своєю іманентною сутністю можна вважати результатом стремління автора до найвищої досконалості у відтворенні образу Світу, остільки предмет художньої діяльності - створення прекрасного, усвідомлення краси як найвищої цінності, акмеологічна інтерпретація педагогічних шляхів навчання мистецтва може і має набути самостійного статусу, стати предметом концептуальних пошуків», - розмірковує відомий педагог-мистецтвознавець Г. Падалка [10].

Зважаючи на нову філософію вищої освіти, серед актуальних тенденцій сьогодення - усвідомлення потреби нової гуманістичної парадигми, мета якої - формування такого педагога-музиканта, рівень підготовки якого гармонійно поєднує освіченість, професіоналізм, духовність, моральну вихованість, розвиток особистості у відповідності з духовними

цінностями національної і загальнолюдської культури. Йдеться про створення в навчальному закладі середовища життєтворчості (І. Зязюн, І. Єрмаков, Л. Сохань), яке сприяє розвитку моральних якостей, соціально значущих цінностей, розкриттю творчих потенцій особистості, характеризується оновленням змісту існуючих і появою нових гуманітарних дисциплін (диверсифікація змісту професійної освіти), упровадженням нових педагогічних технологій, переорієнтацією навчально-виховного процесу на оволодіння прийомами музично-педагогічної діяльності, спрямованої на формування естетичного світогляду, гуманістичних ідеалів, життєвої компетентності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Слід відмітити, що проблема гуманізації, актуальність якої зумовлено соціально-економічними умовами, має складний міждисциплінарний характер. Особливо гостро ця проблема стоїть перед педагогами, для яких здатність до саморозвитку, самоактуалізації, самореалізації є показниками професіоналізму, майстерності, готовності до компетентного здійснення професійної діяльності на демократичних та гуманістичних засадах, збагачення музично-педагогічної діяльності духовними смислами. Різні аспекти дослідження проблеми професійного становлення майбутніх учителів музики знайшли своє відображення у низці праць вітчизняних учених: А. Болгарського, М. Букач, Л. Василенко, Т. Завадської, А. Козир, Л. Матвєєвої, І. Немикіної, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Щолокової, Г. Яковлевої та ін. Феномен гуманістичного світогляду учителя музичного мистецтва ґрунтовно та багатогранно досліджувався як на теоретико-методологічному, так і прикладному рівнях. Зокрема, обґрунтовано сутність гуманізму, духовності як складові професіоналізму учителя музичного мистецтва (О. Олексюк, А. Фасоля, Ю. Халфіна, Г. Шевченко); проаналізовано чинники, шляхи та особливості формування духовності особистості (Б. Алфімов, С. Білуха, М. Гузик, О. Захаренко, А. Сологуб, М. Чумарна). Предметом уваги дослідників стали педагогіка духовності, духовна самореалізація особистості в навчально-виховному процесі.

На сучасному етапі проблема самореалізації особистості у педагогічних контекстах знайшла своє відображення у наукових працях В. Андрєєва, Є. Белозерца, І. Демакова, І. Ісаєва, В. Кан-Каліка, І. Колеснікової, В. Максимова, В. Сластьоніна, Н. Щуркова та ін. Теоретико-прикладне підґрунтя механізмів особистісної самореалізації висвітлено у психологічних дослідженнях І. Бєха, А. Маркової, Л. Мітіної, А. Орлова та ін.

У дослідженнях вчених наголошується на важливості актуалізації індивідуально-духовного досвіду людини у професійній діяльності, розвитку здатності відкривати й реалізовувати особистісний потенціал, збагачувати ціннісно-смісловий простір власного життя та світу інших людей.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні особливостей реалізації основних ідей педагогіки життєтворчості у контексті гуманізації

змісту професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Результати дослідження. Сьогодні диктує потребу в діяльних, інтелектуально й духовно розвинутих фахівцях, котрі орієнтуються в численних педагогічних новаціях, пропонують власні новаторські ідеї, вміють швидко порівнювати, аналізувати й оцінювати, мобільно знаходять ефективні та обґрунтовані рішення, критично і творчо мислять, володіють основами інформаційних технологій і методикою їх використання у професійній музично-педагогічній діяльності, що забезпечує індивідуально-орієнтований підхід. Нова гуманістична парадигма освіти ставить за мету формування такого педагога-музиканта, котрий гармонійно поєднує освіченість, духовність, професіоналізм, моральну вихованість, розвиток особистості у відповідності з духовними цінностями національної і загальнолюдської культури.

Поняття «гуманізація» широко використовується в сучасній терміносистемі мистецької педагогіки, однак потребує уточнення у зв'язку із введенням у нові контексти модернізації змісту професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

У довідковій літературі з філософії та психології гуманізм тлумачиться як «система поглядів і переконань людей, яка знайшла свій розвиток і обґрунтування у особливому напрямку філософії, коли весь світ усвідомлюється крізь призму самоцінності людини, її буття, тобто цей світ сприймається залежним від людини; вона має право на максимальне розкриття і розвиток своїх сутнісних сил, на повноту самореалізації і цілеспрямований саморозвиток, усвідомлюючи це як сенс свого життя» [12; 14].

Рефлексія сучасних реалій мистецької освіти дозволила О. Щолоковій виділити низку нагальних завдань, пов'язаних із реалізацією гуманістичної парадигми:

- переосмислення світоглядно-методологічних основ гуманістичного пізнання;
- забезпечення гуманістичної спадкоємності в мистецькій освіті, підвищуючи її ефективність на всіх етапах;
- упровадження різних навчальних програм, спрямованих на вивчення здобутків національної культури.

Розроблена авторкою інноваційна модель мистецької освіти обов'язково має базуватися на українській національній культурній традиції, теоретичних надбаннях української педагогіки, досвіді поколінь, урахувати та відтворювати «менталітет нації, народні традиції і звичаї, відповідати характеру української людини, відтворювати світовідчуття і життєвлаштування...» [15, с. 12].

Відтак, дослідження проблем гуманізації освітнього простору вищої школи актуалізують звернення до потенціалу педагогічних технологій життєтворчості, оскільки найважливішою умовою розвитку і самореалізації особистості є її життєва перспектива, тобто образ бажаного та усвідомлюваного як можливого життя. На думку Н. Кузьміної, така перспектива дає людині можливість

організовувати власне життя, планувати та реалізовувати його, досягати життєвого акме [6].

Б. Ананьєв вважав, що саме у суб'єктивній картині життєвого шляху віддзеркалюються етапи соціального та індивідуального розвитку особистості. Індивідуальність життєтворення виявляється в певній архітектоніці життєустрою, виформованого за неповторними законами, авторськими проектами [6, с. 22].

Досліджуючи проблеми педагогіки життєтворчості, І. Єрмаков зауважує, що нині як ніколи гостро стоїть завдання осмислення й пізнання нових педагогічних реалій, оволодіння новою філософією освіти, відкритої до таємниць життя людини, її прагнень, життєвого й духовного світу, покликаної розкрити шляхи самоактуалізації й самореалізації особистості [11, с. 16]. На його думку, проявами здатності до життєтворчості є мистецтво жити, ефективно виконувати свої життєві й соціальні ролі, реалізовувати творчий і духовний потенціал, воля до життя.

У мовній палітрі сучасного наукового дискурсу прослідковуємо семантико-стилістичну парадигму слів життєтворчої тематики: творчість, талант, потенціал, здібності, життєві резерви, мобільність, воля до життя, саморух, самоздійснення, кар'єра, самореалізація. Концептуальна єдність цих лексем віддзеркалює й увиразнює нову стратегічну мету освіти – навчати і готувати майбутніх учителів музичного мистецтва до успішної самореалізації власного потенціалу (особистісного, мистецького, професійного) у життєвому вимірі.

Інтерес до проблеми самореалізації в педагогічній науці пов'язаний з переходом сучасної системи освіти від інформативної (когнітивно-центрованої) парадигми до особистісно орієнтованої.

Термін «самореалізація» (self-realization) вперше зафіксовано в словнику з філософії та психології на початку ХХ ст., де це поняття трактується як «здійснення можливостей розвитку Я» [12].

У працях філософів, представників різних світоглядних течій та наукових шкіл, відображено розмаїття поглядів на суть поняття «самореалізація особистості». Зокрема, філософія ідеалізму (І.Фіхте) розглядає самореалізацію у поєднанні з поняттями свобода, духовність, відповідальність.

Яскраво виражена ідея самореалізації і в підходах до особистості прибічників екзистенціалізму, які проблемі людини тут відводять провідну роль, а переважними цінностями в житті вважають свободу і відповідальність (Ж. Сартр).

Психологічний контент поняття особистісної самореалізації у наукових джерелах розглядається у декількох значеннях, зокрема: як здатність людини об'єктивувати багатство власного внутрішнього світу у будь-якій формі діяльності (праця, гра, пізнання, спілкування тощо...); як процес здійснення (перетворення) здібностей та особистісних потенцій (планів та установок) у власній діяльності та в іншій людині; як прагнення розвивати сильні сторони власної особистості [12].

Серед досліджень, присвячених проблемі самореалізації особистості, у вітчизняній психології заслуговує на увагу діяльний підхід. Автори цієї концепції вважають, що діяльність формує і розвиває психіку, а значить і саму людину. На думку О. Леонт'єва [7], в основі становлення і функціонування особистості лежить ієрархія потреб, що мотивують людину до діяльності. При цьому відбувається перетворення зовнішніх факторів впливу на розвиток особистості у внутрішні стимули. Процес самореалізації пояснюється вченим як опредметнення сутнісних сил та здібностей особистості в її соціальній діяльності. С. Рубінштейн зазначає, що весь механізм реалізації своїх потенцій людина може здійснити на креативному рівні, виражаючи універсальність, оригінальність та індивідуальність [13]. Звідси випливає, що життєва самореалізація вчителя передбачає розкриття його духовного потенціалу за умови творчого підходу та реалізації педагогічних здібностей, фахових знань та вмінь в процесі професійної діяльності.

В умовах інновацій у сфері освіти, посилення впливу пріоритетних напрямів педагогічної діяльності таких як педагогіка співробітництва й педагогіка життєтворчості, поняття «самореалізація» персоналізується. Предметом окремих досліджень визначається проблема професійної, творчої, виконавської самореалізації. Проблему духовної самореалізації, яка постає основною цінністю сучасної педагогіки, розглядають у контексті наступних досліджуваних проблем: педагогічна творчість, педагогічна майстерність, професійно-педагогічна культура, особистісний і професійний розвиток учителя.

Зокрема, як стадію професійного розвитку вчителя, на якій суб'єкт діяльності не тільки досягає професійної майстерності, але й гармонійно розвиває власну особистість, розглядає самореалізацію Л. Мітіна. І. Колеснікова детермінує професійну самореалізацію вчителя практичним опредметненням сутнісних сил в умовах вільної педагогічної праці. Згідно з переконаннями Р. Сеульського, самореалізація є процесом реалізації цінностей особистості за умови раціональної організації педагогічної діяльності.

У дослідженні Н. Лосєвої наголошується на тому, що самореалізація викладача ґрунтується на особистісному бажанні кожного педагога реалізувати свій потенціал і є сенсовизначальною та необхідною складовою його успішної професійно-педагогічної діяльності. Авторка стверджує, що особистісна самореалізація вчителя досягається шляхом здійснення низки послідовних «само-процесів», а саме: самоінтересу, самопізнання, саморефлексії, самовизначення, самопроєктування, самовдосконалення, саморозвитку, самоствердження [8].

На основі аналізу міждисциплінарних теоретичних положень та підходів щодо наукового трактування сутності поняття «самореалізація» правомірно підсумувати, що життєва самореалізація вчителя виступає особистісно-духовно опосередкованим педагогічним професіоналізмом, що

дозволяє здійснювати педагогічну діяльність на вищому рівні її соціальних, гуманних, моральних, власних педагогічних, наукових і спеціальних критеріїв. Головне значення самореалізації у контексті особистісно орієнтованого підходу полягає у формуванні здатності педагога до творчого саморозвитку, гармонізації та демократизації взаємин усіх учасників освітнього процесу, розвитку рефлексивного рівня свідомості.

На думку вчених, саме у професійній діяльності формуються світоглядні уявлення, виробляється система ставлень до світу, людей та до самого себе. Професійна діяльність сприяє виявленню та розкриттю творчих можливостей людини, самоствердженню її як особистості, створює умови для досягнення певного соціального статусу, одержання морального задоволення від результатів своєї праці, самореалізації та духовного самовдосконалення.

Педагог, що володіє здатністю до духовної самореалізації, ставиться до педагогічної діяльності не як до праці, професії, а як до життєвого покликання, громадянської відповідальності, способу життя, що виявляється в його життєвій і професійній позиції, а звідси - його захопленість, пристрасність, самовіддача [11, с. 43]. Отже, в межах професійної діяльності вчителя музики здійснюється духовне «опредметнення» його особистісної та музично-педагогічної компетентності, що, як вважає Л. Ведерникова, характеризує сутність творчої самореалізації педагога [1, с. 54].

У процесі творчої самореалізації вчителя зовнішнє (об'єктивне), тобто педагогічний досвід людства, переломлюючись через внутрішнє (суб'єктивне), стає його власним надбанням, переводиться у сферу свідомості особистості, щоб знайти своє вираження в результатах подальшої професійної діяльності [4, с. 33-36]. Змістом внутрішнього (суб'єктивного), на думку І. Ісаєва [4, с. 58], виступає професійно-педагогічна та духовна

культура особистості вчителя, яка включає сукупність різноманітних педагогічних цінностей: цінності-цілі (розкривають значення і сенс цілей професійної діяльності та особистісного самоздійснення в ній); цінності-відносини (розкривають значення і сенс ставлень як основного механізму функціонування цілісної педагогічної діяльності; концепції педагогічної ментальності як сукупності мотивації, системи термінальних і культурних цінностей; ставлення вчителя до учнів, до себе, до професійної діяльності, до інших учасників педагогічного процесу); цінності-знання (розкривають значення і сенс предметних і психолого-педагогічних знань у процесі здійснення професійної діяльності та знань про свої індивідуально-особистісні особливості, необхідні для духовної реалізації себе в професії); цінності-засоби (розкривають значення і сенс способів і засобів здійснення педагогічної діяльності); цінності-якості (розкривають значення і сенс різноманітних якостей учителя як суб'єкта професійно-педагогічної діяльності: індивідуальних, особистісних, комунікативних, статусно-позиційних, зовнішньо поведінкових, тощо...).

Висновки і перспективи подальших досліджень. На основі аналізу філософських, психолого-педагогічних, акмеологічних джерел правомірно стверджувати, що у контексті гуманізації змісту вищої освіти актуалізується утвердження нової моделі формування педагога-гуманіста, яка забезпечувала б можливість становлення не тільки кваліфікованих фахівців у галузі музичного мистецтва, але й носіїв дійсної духовності, нової генерації людей, здатних, незважаючи на шалене прискорення всіх соціально-економічних процесів у сучасному світі, жити в гармонії зі світом та самим собою. Перспективу подальших досліджень окресленої проблеми розглядаємо у вивченні потенціалу акмеологічних технологій у контексті тенденцій гуманізації вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Ведерникова Л. В. Подготовка педагога как творческого профессионала / Л. В. Ведерникова. – Ишим, 2006. – 112 с.
2. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження : методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко. – К. : АПН України, 1995. – 145 с.
3. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : науково-методичний посібник / І. А. Зязюн. – К. : МАУП, 2000. – 309, [1] с.
4. Исаев И. Ф. Теория и практика формирования профессионально-педагогической культуры преподавателя высшей школы / И. Ф. Исаев. – М., 1993. – 218 с.
5. Крымский С. Б. Познание как трансцендентность Софии / С. Б. Крымский // Collegium. – 2004. – № 14. – С. 4-8.
6. Кузьмина Н. В. Акмеологическая теория повышения качества подготовки специалистов образования / Н. В. Кузьмина. – М. : Исслед. центр проблемы качества подготовки спец-тов, 2001. – 144 с.
7. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М., 1997. – 304 с.
8. Лосева Н. М. Самореалізація викладача-куратора : навч.-метод. посібник / Н. М. Лосева ; Донецький національний ун-т. – 2-ге вид., переробл. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – 227 с.
9. Морозова М. А. Формирование готовности студентов к самореализации в образовательном процессе вуза: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук: 13.00.01. / М. А. Морозова. – Ульяновск, 2009. – 23 с.
10. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва як напрям наукового пізнання / Г. М. Падалка // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. (Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції

«Гуманістичні орієнтири мистецької освіти»). – К. : НПУ, 2007. – (Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти вип. 4). – С. 7-11.

11. Психологія і педагогіка життєтворчості: навч.-метод. посібник / ред. рада : В. М. Доній, Г. М. Несен, Л. В. Сохань та ін. – К., 1996. – 792 с.

12. Психологія особистості : словник-довідник / [ред. : П. П. Горностай, Т. М. Титаренко]. – К. : Рута, 2001. – 320 с.

13. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1973. – 423 с.

14. Філософський енциклопедичний словник / редкол. : В. І. Шинкарук ; НАН України, Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.

15. Щолокова О. П. Модернізація фахової мистецької освіти у контексті сучасних гуманістичних ідей / О. П. Щолокова // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. : зб. наук. пр. (Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Гуманістичні орієнтири мистецької освіти»). – К. : НПУ, 2007. – (Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти ; вип. 4). – С. 13.

В статті на основі аналізу філософської та психолого-педагогічної літератури розкрито особливості реалізації ідей педагогіки життєтворчості в контексті гуманізації змісту професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Автор актуалізована значимість гуманістичної парадигми, метою якої є формування педагога-музиканта, рівень підготовки якого гармонічно поєднує освітність, професіоналізм, духовність, моральну вихованість, здатність до творчої самореалізації, розвиток особистості в відповідності до духовних цінностей національної та общечеловеческої культури.

Ключові слова: гуманізація, гуманістична парадигма, життєтворчість, самореалізація, духовність, особистісно-професійне становлення учителя музичного мистецтва.

The article exposes the peculiarities of realization of pedagogy vital creativity ideas in the context of humanization of the content of vocational training of future teachers of musical art, based on the analysis of the philosophical, psychological and pedagogical literature.

Key words: humanization, vital creativity, self-realization, spiritual values, personal and professional development of a teacher of Musical Art.

УДК 373.2

Крутії Катерина Леонідівна,
доктор педагогічних наук, професор,
Комуніальний заклад "Запорізька обласна академія
післядипломної педагогічної освіти"
Запорізької обласної ради

ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МОНІТОРИНГУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

У статті розкрито поняття «моніторинг дошкільної освіти» та визначено шляхи подолання проблем. Автор проаналізував понятійно-категоріальний апарат дослідження, з'ясовано основні поняття та схарактеризовано можливості здійснення моніторингу якості дошкільної освіти в дошкільному закладі

Ключові слова: якість освіти, якість дошкільної освіти, моніторинг якості дошкільної освіти.

Постановка проблеми. У останнє десятиріччя ключовою ідеєю освіти була і залишається ідея її розвитку. Вона віднайшла своє втілення в низці спеціальних програм державного, обласних та інших рівнів. За задумом авторів, у них визначено модель переходу системи освіти до більш високого якісного рівня.

Проте термінологічне визначення якості дошкільної освіти й до сьогодні є дискусійним: немає чітких параметрів, критеріїв і показників, за якими можна було б визначити якість освіти та її результати. З точки зору сучасних наукових підходів, якість освіти характеризується сукупністю критеріїв – умов, освітнього процесу, управління і результатів цього

процесу.

Ми розуміємо, що спроби поліпшити якість дошкільної освіти, нічого не змінюючи в структурі освітніх систем, безперспективні й безглузді. У тих дошкільних навчальних закладах, де керівники серйозно займалися стратегічним плануванням, проектною діяльністю, де йшли від конкретних результатів, де максимально використовували внутрішні резерви, де під час вирішення найскладніших питань робили ставку на реалізацію інтегрованого підходу, глибина і результативність якісних перетворень особливо значуща.

Аналіз досліджень і публікацій. Підвищення конкурентоспроможності кожного ДНЗ пов'язано з